

İŞLETMELERDE İÇ KONTROL SİSTEMİNE GENEL BAKIŞ

Cemal İBİŞ*
Özgür ÇATIKKAŞ**

ÖZET

İşletmelerin hedeflerine etkin bir şekilde ulaşmalarını ve bu hedeflere ulaşılacağına makul ölçüde güven duyulmasını sağlamaya yönelik olarak oluşturulan usul ve yöntemler bütünü iç kontrol sistemi olarak tanımlanır.

Herhangi bir işletmedeki iç kontrol sisteminin başlıca amaçları; işletmenin varlıklarını korumak, bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak, işletme faaliyetlerinin politikalara, planlara, prosedürlere, yasalara ve düzenlemelere uygunluğunu sağlamak, kaynakların ekonomik ve verimli olarak kullanılmasını sağlamak ve belirlenmiş hedeflere ulaşılmasını sağlamak, olarak belirtilebilir.

İç kontrol sistemi, uluslararası denetim standartları başta olmak üzere, çok çeşitli ulusal ve uluslararası standartların ve düzenlemelerin içinde yer bulmuştur.

Bu çalışmada, iç kontrol sistemi çeşitli yönleri ve alt bileşenleri ile karşılaştırmalı olarak ele alınmış, iç kontrol sistemine ilişkin belli başlı ulusal ve uluslararası standartlar ve düzenlemeler incelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kontrol, İç kontrol, Denetim.

AN OVERVIEW OF INTERNAL CONTROL SYSTEM IN COMPANIES

ABSTRACT

The methods and procedures designed to help company to reach its objectives effectively and to provide reasonable assurance regarding the achievement of objectives are defined as internal control system.

Main aims of internal control system in any company can be stated as: to secure assets of the company; to provide the accuracy and reliability of financial information; to ensure compliance of company's operations with the plans, procedures, laws and regulations; to ensure economic and efficient use of resources and finally to help reach pre-specified objectives. Internal control system is included in a variety of national and international standards and arrangements, particularly in the international auditing standards.

In this study, internal control system together with its various dimensions and subcomponents is comparatively discussed; major national and international standards and regulations on internal control system are analyzed.

Keywords: Control, Internal Control, Auditing

* Prof. Dr., Marmara Üniversitesi İşletme Fakültesi, Öğretim Üyesi

** Doç. Dr., Marmara Üniversitesi Bankacılık ve Sigortacılık Yüksekokulu, Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Son yıllarda dünyada ortaya çıkan global şirket iflasları ile gündeme gelen muhasebe uygulamalarından kaynaklanan hatalar, hileler ve yolsuzluklar nedeniyle gerek yerel, gerekse global düzeyde yapılan düzenlemeler, muhasebe ve özellikle denetim faaliyetlerinin ekonomideki önemini artırmıştır.

Küresel bir etki doğuran muhasebe ve denetim skandallarının oluşumunda çok çeşitli etmenler rol oynamıştır. Skandallar ile ilgili olarak, birçok şirkete ait açıklanmış bilançolarda ve diğer finansal raporlarda genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine aykırı uygulamalar ve bu uygulamaların olumsuz sonuçları ile bunları onaylayan denetim şirketlerinin rolü olduğu ileri sürülmektedir.

Yaşanan olumsuz örneklerde, muhasebe ve denetimin “kötü, yanlış ve art niyetli” şekilde uygulanmasının, güvenilir olmayan bilgiye yol açtığı ve dolayısıyla güvenilir olmayan bu bilgilere dayanarak ekonomik karar alıcıların yanıltıcı, yanlış ve hatalı kararlar almalarına sebep olduğu belirtilmektedir.

Güvenilir olmayan bilgi ise zincirleme olarak uzun dönemli ve ciddi küresel ekonomik sorunlara neden olmuştur. Bütün bu gelişmelerin sonucunda, Amerika Birleşik Devletlerinde kabul edilen Sarbanes-Oxley Yasası ve diğer düzenlemeler ile işletme yönetimi ve bağımsız denetçilerin sorumlulukları ciddi boyutta artırılmıştır.

Hisse senetleri borsada işlem gören şirketlerin yönetimleri ve bağımsız denetim yapan denetçilere, iç kontrol sisteminin etkin çalışmasını temin konusunda çok önemli sorumluluklar getirilmiştir. Dolayısıyla, bağımsız denetçilerin iç kontrol sisteminin etkinliğinin temini ve üstelik bu durumun Sarbanes-Oxley düzenlemeleri doğrultusunda incelenmesi gereği, iç kontrol sistemini daha da önemli bir hale getirmiştir.

Çalışmanın birinci bölümde, kontrol, iç kontrol ve iç denetim kavramları, uygulamada ve teoride yapılan yanlış kullanımları bir ölçüde de olsa gidermek amacıyla ayrıntılı olarak araştırılmış, bu kavramların genel kabul gören tanımları, bunların temel bileşenleri ve özellikleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca iç kontrol ile iç denetim arasındaki ilişki ve etkileşime de birinci bölümde yer verilmiştir. İkinci bölümde bir karşılaştırma ölçütü ortaya koyabilmek amacıyla, iç kontrol ve iç denetimle ilgili ulusal ve uluslararası genel kabul gören düzenleme ve standartlar incelenmiş ve sonuç bölümünde etkin bir iç kontrol sistemi kapsamında işletmelerin faaliyetlerini sağlıklı bir biçimde yürütebilmeleri için görüş ve önerilerde bulunulmuştur.

1.GENEL KAVRAMLAR

1.1. Kontrol Kavramı

İşletme yönetiminde kontrol, yönetimin aşağıda belirttiğimiz beş temel fonksiyonundan biri olup, işletmenin tedarik, üretim, pazarlama, personel, muhasebe

ve finansman, halkla ilişkiler gibi tüm fonksiyonlarını kapsar ve tüm faaliyet sahalarını içine alır. Yönetimin söz konusu beş temel fonksiyonu şunlardır (Çetin, 2001: 24).

1. Planlama,
2. Örgütlenme,
3. Yürütme,
4. Koordinasyon,
5. Kontrol.

Planlama ve örgütlenme başlangıç fonksiyonu olup teknik özellikler ve deneyimi kapsar. Koordinasyon salt, soyut bir olaydır. Yürütme bir yetenek ve sanattır. Kontrol ise işletmenin hedeflerinin gerçekleşmesinde yönetim tarafından belirlenen yöntem ve araçlardır (Larson ve Pyle,1986:207). Tedarikten halkla ilişkilere kadar her işletme faaliyetinin planlanması, örgütlenmesi, koordineli bir şekilde yürütülmesi ve sonunda kontrol edilmesi gerekir.

Henry Fayol'a göre üstlenilen bir işin kontrolü; her şeyin uygulanan plana, verilen emirlere ve belirlenen prensiplere uygun yürütüldüğünü görmekten geçer. Kontrolün temel amacı hatalara dikkat çekmek ve tekrar ortaya çıkmasını engellemek için hata noktalarını tespit etmektir (Hodgets,1999:240).

Bir süreç içinde yerine getirilen bu fonksiyon, üç temel aşamadan oluşur. Bu aşamalar, performansın ölçüleceği standartların oluşturulması, performansın standartlarla karşılaştırılması ve sapmaların tespit edilerek düzeltilmesidir (Wilkinson ve Cerullo,1997:293).

Yönetimin en önemli fonksiyonlarından biri olan kontrol, faaliyet sonuçlarını tespit ederek diğer fonksiyonların neyi, nasıl ve hangi ölçülerde başardığını ortaya koyar. Diğer bir deyişle kontrol, bir işletmenin hedeflerine sağlıklı bir biçimde ulaşmasını sağlayacak önlemlerdir (Elitaş, 2004:34). Kontrolün asıl amacı, hataları ve zayıf noktaları ortaya çıkarmak, düzeltici önlemler olarak bunların tekrarını engellemektir. Bu yönüyle kontrol tıpkı bir ölçme-tartma işlemi gibi yöneticinin işletmede yapılan ve tamamlanan işleri değerlendirme ve düzeltme faaliyetidir (Doysangöl, 2002:47). Bu tanımlardan açıkça anlaşılacağı üzere işletme bilimi açısından kontrol, yönetimin fonksiyonudur.

İşletmelerde ölçülebilen ve düzeltilmesi mümkün olan her faaliyet, her üretim faktörü kontrolün konusuna girebildiğinden çok çeşitli kontrol konularından söz etmek mümkündür. Ancak işletmedeki kontrol türleri genel olarak üç grupta toplanabilir: (Bodnar ve Hopwood, 2003:52).

- 1.İşletme fonksiyonları olarak nitelenen faaliyetlerin (üretim, pazarlama, muhasebe ve finansman, personel gibi) kontrolü,
- 2.İşletme yöneticisinin kontrolü (Control of management),
- 3.İşletmenin faaliyet birimlerinin (şube, departmanv.b.) kontrolü.

Bu kontrollerin bazıları gerçekleşmeden önce istenmeyen sonuçları önlemek için tasarlanır ki bunlara önleyici kontroller denir (Gelinas ve Sutton, 2002:231). Bazıları gerçekleştiklerinde istenmeyen sonuçları tanımlamak için tasarlanır. Bunlara tespit edici kontroller denir. Bazıları ise istenmeyen sonuçları tersine çevirmek için veya tekrar ortaya çıkmamaları için düzeltici bir eylemin yapılmasının sağlanması amacıyla tasarlanır. Bunlara da düzeltici kontroller denir (Romney ve Steinbart, 2003:195).

1.2. İç Kontrol Sistemi Nedir?

İç kontrol sistemi genel olarak “bir şirketin varlıklarını korumak, muhasebeye ve diğer faaliyetlere ilişkin bilgi ve raporların doğruluk ve güvenilirliğini sağlamak, işletmenin faaliyetlerinde etkinliği artırmak, işletme yönetimince belirlenen politikalara işletme faaliyetlerinin uygunluğunu saptamak için kullanılan tüm ölçü ve yöntemleri, hesap planının ve raporlama sisteminin kurulmasını, görev, yetki ve sorumlulukların belirlenmesini ve işletmenin organizasyon planını kapsayan bir sistem” olarak tanımlanabilir (Cook ve Winkle,1980:198).

1.3. İç Kontrol Sistemi Ne Değildir?

İç kontrol sisteminin ne olup olmadığı konusu bazen karıştırılmaktadır. Bu nedenle, aşağıda iç kontrolün ne olmadığına değinilmiştir.

1. İç kontrol, bir iç denetim faaliyeti değildir.
2. İç kontrol, ön mali kontrol değildir.
3. İç kontrol, yazılı prosedürler ile başlamaz. İç kontrol, güçlü bir iç kontrol ortamıyla başlar.
4. İç kontrol, kurumların mali hizmetlerini yürüten birimler tarafından yapılması gereken bir iş olmamakla beraber, iç denetçiler tarafından yapılması gereken bir iş de değildir. İç kontrol sisteminin sahibi yönetimdir. Mali hizmetleri yürüten birimler ve iç denetçiler, yönetime bu alanda destek sağlar.
5. İç kontrol, sadece mali bir konu değildir. İç kontrol idarenin tüm fonksiyonlarını kapsamakta ve tüm birimlerini ilgilendirmektedir.
6. İç kontrol bürokrasiye neden olarak çalışanları oyalayan bir sistem değildir. İç kontrol, süreçlere ilave yapılan işler olarak düşünülmelidir. Süreçlerin bir parçası olarak tasarlanmalı ve uygulanmalıdır.
7. Küçük birim ve faaliyetlerde iç kontrol sistemine ihtiyaç yok değildir. Küçük birim ve faaliyetler için maliyeti, yararını aşmayan farklı kontroller düşünülmektedir.
8. İç kontrol yeterince kuvvetli ise kaynakların etkin kullanıldığından, yolsuzluk olmayacağından ve mali tabloların doğruluğundan emin olabiliriz diye bir sonuç çıkarmak yanlıştır. İç kontrol kesin güvence vermez. Hedeflerin ne derece başarılabacağına ilişkin makul güvence verir (Arslan, 2009).

1.4. İç Kontrol Ne Yapabilir?

İç kontrol bir işletmenin performans ve karlılık hedeflerine ulaşılmasına ve kaynakların kaybının önlenmesine veya güvenilir finansal raporlama yapılmasına yardımcı olabilir. İşletmenin kanunlara ve düzenlemelere uymasını ve dolayısıyla itibarına ve diğer özelliklerine zarar gelmesinin engellenmesine yardımcı olur. Özet olarak işletmenin varmak istediği noktaya ulaşmasını sağlar ve bu yoldaki engel ve beklenmedik olayların önüne geçilmesine yardım eder.

1.5. İç Kontrol Ne Yapamaz?

İç kontrol ile ilgili olarak, maalesef bazı insanlar daha büyük ve gerçekçi olmayan beklentilere sahiptirler. Onlara göre, iç kontrol bir işletmenin başarısını garanti edebilir veya en azından ayakta kalmasını sağlar. Fakat, sadece etkili bir iç kontrol işletmenin bütün hedeflerine ulaşılmasını sağlamayabilir. Ancak, iç kontrol işletmenin hedefleri çerçevesinde olumlu ya da olumsuz gelişimi hakkında yönetime bilgi verir. Diğer taraftan, iç kontrol kötü bir yöneticiyi iyi bir yönetici haline getiremez. Ayrıca hükümet politikası ve programındaki değişimler, rakiplerin hamleleri veya ekonomik koşullar yönetimin kontrolünün ötesinde olabilir. Bu durumda iç kontrol başarıyı sağlayamayabilir. İç kontrol finansal raporların tutarlılığını ve yasal düzenlemelerle uygunluğunu sağlayabilir.

1.6. İç Kontrol Sisteminin İç Denetimden Farkı

İç kontrol ile iç denetimin günlük konuşma dilinde, bazen hatalı olarak aynı anlamda kullanıldığı görülür. Fakat işletmelerin belirledikleri hedef ve amaçlara etkin bir şekilde ulaşmalarını ve bu amaçlara ulaşılacağına yeterli ölçüde güvence duyulmasını sağlayıcı nitelikleri haiz olarak oluşturulan usul ve yöntemlerin bütünü iç kontrol sistemi olarak tanımlanmasına karşın, iç denetim bundan farklı olarak; işletme içinde kurulmuş bağımsız bir değerlendirme fonksiyonu olup, temelde iç kontrol sistemini oluşturan kontrol unsurlarının yeterliliğini ve etkinliğini incelemek ve değerlemek suretiyle fonksiyon gören bir kontrol unsurudur (Blackstone ve William, 1994:20).

İç denetim, bir şekilde iç kontrol sisteminin esas amaçlarına ulaşmış ulaşmadığı hususunda işletme yöneticilerine bilgi sağlayarak, işletme yöneticilerinin doğru karar almalarına ve iç kontrol sisteminin iyileştirilmesine katkıda bulunur. Bununla birlikte, iç denetim, işletmedeki iç kontrol sisteminin gözden kaçırdığı hata, hile ve usulsüzlüklerin tespit edilmesinde ve önlenmesinde etkin olan bir araçtır.

İç kontrol, süreç ve iş akışları içine yerleştirilen, kişilerden etkilenen, işletmenin hedeflerine ulaşmasında kullanılan bir araçtır. İç kontrol sistemi hataların ortaya çıkarılması ve önlenmesi bakımından kesin bir güvence sağlamaz (Korkmaz, 2007:8). Makul ölçüde güvenilirlik sağlar. Bu özellikleri ile iç kontrol işletme yönetiminin sorumluluğundadır. Etkinliğinin ve yerindeliliğinin değerlendirilmesi için iç denetim faaliyetine ihtiyaç vardır. Bu nedenle iç kontrol ve iç denetim birbirinden farklı, ancak birbirini tamamlayan iki kavram olarak değerlendirilmelidir (Özeren, 2000).

Bu değerlendirmelerden de anlaşılacağı üzere, işletmelerin kurumsallaşmasının temellerinden birini iç kontrol sisteminin varlığı oluşturmaktadır. İşletme içi kontrollerin yerindeliğinin kalitesi iç denetim faaliyeti ile ifade bulur. İç denetim faaliyeti, işlem ve hata odaklı yaklaşımdan süreç odaklı, işin doğru yapılmasının yanı sıra doğru işin yapılmasını öneren bir yaklaşımla işletme için stratejik akıl ortağı, geliştiren, önceden önlem alınmasını sağlayan bir rol üstlenmektedir (Uzun, 2012).

Bütün bu açıklamalar sonrasında, iç kontrol sisteminin daha geniş bir anlam içerdiğini ve iç denetimin de bir ölçüde işletmedeki iç kontrol sistemini değerleyen bir kontrol unsuru olduğunu söyleyebiliriz.

2. ULUSLARARASI VE ULUSAL DÜZENLEMELERDE İÇ KONTROL

2.1. Amerika'da Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları (US GAAS) ve İç Kontrol

Amerika'da Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında (US GAAS United States Generally Accepted Auditing Standards), iç kontrole ilişkin çeşitli düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemelerin içinde iç kontrole ilişkin olarak en önemli husus, bağımsız denetçinin, denetimin planlanması aşamasında müşteri firmanın iç kontrol sistemi ile sistemin işleyişine ilişkin yeterli bilgi edinmesinin zorunlu kılınmasıdır. Bu ilkeler doğrultusunda, iç kontrol sistemi işletme içi sistemin ve faaliyetlerin etkin işleyip işlemediğinin bir göstergesi olarak görülmektedir. Dolayısıyla, denetçi sistemin etkin çalışıp çalışmadığı hakkında sağlıklı, birinci elden ve güvenilir bir bilgiye ulaşmak ve kanaat edinmek için, denetimin başlangıcında ve planlama sürecinde iç kontrol yapısını ve bu yapının alt unsurlarını incelemek durumundadır (Aksoy, 2007:238).

Bu tür bir yaklaşım muhtemel hata ve noksanlıkların saptanmasına, finansal tablolardaki önemli hatalara yol açan muhtemel risklerin tespitine, kontrol ve denetime ilişkin uygulanacak doğrulama testlerinin planlanmasına katkı sağlayacaktır (Aksoy, 2007:238).

2.2. COSO Yaklaşımına Göre İç Kontrol Sisteminin Unsurları

1970'lerin sonu ve 1980'lerin başında Amerika Birleşik Devletleri'nde hileli finansal raporlamalar nedeniyle yaşanan büyük şirket iflasları sonucunda finansal raporlardaki hata ve hilelerin nedenlerini araştırmak ve engellemek için beş önemli meslek örgütü sponsorluğunda Hileli Finansal Raporlama Ulusal Komisyonu (National Commission of Fraudulent Financial Reporting) kurulmuştur. Bu örgütler; Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA)¹, Amerikan Muhasebeciler Enstitüsü (AICPA),² Amerikan Muhasebe Birliği

1 İç Denetçiler Enstitüsü, iç denetim mesleğinin gelişmesi, iç denetçilerin eğitimi, mesleki gelişimlerinin sağlanması, iç denetimle ilgili dünya çapında kabul gören standartların oluşturulmasını sağlamak amacıyla ABD'de 1941 yılında kurulmuş olup bugün 100 ülkeden 93.000 üyesi bulunan uluslararası bir örgüt haline gelmiştir(www.theiia.org/iiaindex).

2 AICPA 1887'de kurulmuş olup bugün ABD'nin muhasebe alanında faaliyet gösteren en büyük meslek örgütüdür. Esas amacı meslek mensuplarının haklarını korumak, yetki belgesi vermek, mesleğe giriş ve eğitimle ilgili esasları

(AAA)³, Amerika Yönetim Muhasebe Enstitüsü (IMA)⁴, ve Amerika Finansal Yöneticiler Enstitüsü (FEI)⁵dür. Komisyonun ilk başkanı James C. Treadway olduğu için kurulan komisyon Treadway Komisyonu (Treadway Commission) olarak da bilinir (Moeller, 2007:3).

Treadway Komisyonu olarak da bilinen “Hileli Finansal Raporlama Komisyonu”nun en önemli hedefi; hileli finansal raporlamanın nedenlerini belirlemek ve meydana gelme olasılığını azaltmaktır. Komisyonun himayesinde iç kontrol literatürünün yeniden gözden geçirilmesi için bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Kurulan Komite kısaca COSO (Committee of Sponsoring Organization) yani “Sponsor Organizasyonlar Komitesi” olarak da bilinmektedir. Komite, işletmelerin iç kontrol sisteminin kurulması ve etkinliğinin değerlendirilmesi için genel kabul görmüş standartları belirlemeyi amaçlamıştır. Esas olarak, hileli finansal raporlamaya yol açabilen ihmal edilmiş ya da dikkatten kaçan faktörler üzerinde çalışır ve halka açık şirketler, bağımsız denetçiler, Amerika Sermaye Piyasası Kurulu (SEC) ve diğer düzenleyiciler ile eğitim kurumları için tavsiyeler geliştirir (Çatıkkaş, 2005:17).

Bu amaçla, “Treadway Komisyonu Sponsor Organizasyonlar Komitesi” oluşturulmuş ve bu komite 1992 yılında “İç Kontrol Bütünleşik Çerçeve Raporu” (Internal Control Integrated Framework) çalışmasını yayımlamıştır. COSO’nun iç kontrole ilişkin tavsiyelerde bulunduğu bu önemli raporda, iç kontrolün tanımı ve kontrol sistemlerinin nasıl iyileştirilmesi gerektiği açıklanmıştır. COSO, etkili iç kontroller ve kurumsal yönetim yoluyla finansal raporlama kalitesini arttırmaya yönelik çalışan gönüllü bir organizasyondur (Saltık, 2007:9-10).

İç kontrole ilişkin temel bir çerçeve belge olan COSO raporunda iç kontrol şu şekilde tanımlanmıştır (COSO, Internal Control Integrated Framework:13).

“İç kontrol genel anlamda bir kuruluşun yönetim kurulu, yöneticileri ve diğer personeli tarafından yönlendirilen ve aşağıdaki hedeflere ulaşmada makul güvence sağlamak üzere tasarlanmış bir süreçtir.”

---

düzenlemek olan AICPA’nın en önemli görevlerinden bir tanesi de ülke çapında muhasebe uygulamalarına yön veren genel kabul görmüş muhasebe standartları ile bağımsız denetime ilişkin denetim ilke ve standartlarını düzenlemektir(www.aicpa.org/about/index.htm).

- 3 Amerika Muhasebe Birliği (AAA) üniversite öğretim üyeleri tarafından 1916 yılında “Amerika Muhasebe Öğretim Üyeleri Derneği” adıyla kurulmuş olup, 1936 da bugünkü adını almış bir kurumdur. Amacı dünya çapında muhasebe eğitimi, araştırma ve uygulamalarını geliştirmektir(www.aaahq.org/about.cfm)
- 4 Amerika Yönetim Muhasebecileri Enstitüsü ise, 1919’da yönetim muhasebesi, finans ve bilgi yönetimi alanında çalışan üyelerinin mesleki gelişimlerini sağlamak amacıyla kurulmuştur. Asıl görevi muhasebe, finans ve bilgi yönetimi konusunda liderlik yapmak, yönetim muhasebesi sertifikası vermek, kavram ve etik uygulamalarına yön vermektir(www.imanet.org/ima).
- 5 Amerika Finansal Yöneticiler Enstitüsü, 1931’de Amerika Kontrolörler Enstitüsü olarak kurulmuş olup, 1962’de adını finansal yöneticiler enstitüsü olarak değiştirmiştir. Bu kurumun amacı yatırımcılarına hizmet veren finansal yöneticilerin mesleki gelişimine katkıda bulunmak, haklarını korumak ve değişikliklere karşı tepki verme alanında yardımcı olmaktır(www.fei.org/about/us.cfm).

- Finansal raporlamanın güvenilirliği,
- Faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği,
- Yasa ve düzenlemelere uygunluk.

COSO iç kontrol modeli birbiriyle ilişkili 5 unsurdan oluşmaktadır. Bunlar ;

1- Kontrol Ortamı (Control Environment) : Kontrol ortamı, iç kontrolün temel unsurudur. İç kontrol sürecinin başarılı olması içinde yer aldığı kontrol ortamına bağlıdır. Kontrol ortamı, kurumun iş görme biçimini ifade eder. İç kontrolün başarısında en önemli rolü çalışanlar oynadığı için, kurum bünyesindeki her bireyin sorumluluklarını ve yetkilerini iyi bilmesi gerekmektedir (Maclatchie, 1997:64).Çalışanlar, kişisel ve mesleki dürüstlüğü, etik değerleri sürdürüp sergilemek ve yürürlükteki davranış kurallarına her zaman uymak durumundadır. Yönetim ve çalışanların, iç kontrole yönelik pozitif ve destekleyici bir ortam oluşturmaları ve sürdürmesi büyük önem taşımaktadır.

2- Risk Değerlendirme (Risk Assessment) : Kurumun hedeflerini gerçekleştirmesini engelleyen önemli riskleri tespit ve analiz ederek riskleri minimize edecek uygun önlemleri belirleme sürecidir (Taylor, 1988:239). İç kontrol faaliyeti risk odaklı olarak gerçekleştirilmelidir. Sistemin zayıf ve güçlü yönleri analiz edilerek, risk alanlarının belirlenmesi ve kontrol faaliyetlerinin bu alanlarda yoğunlaştırılması gerekmektedir. Risk değerlendirmesi değişen koşulları devamlı takip ederek fırsatları, riskleri tespit ve analiz etmek ve koşulların değişmesine bağlı olarak meydana gelen risklerle başa çıkabilmek üzere iç kontrollerde sürekli değişiklik yapmayı ifade eder.

3- Kontrol Faaliyetleri (Control Activities) : Kontrol faaliyetleri, kurumun hedeflerine ulaşmasına yönelik risklerle başa çıkmak ve kurumun hedeflerini gerçekleştirmek üzere uygulamaya konulan politikalar ve prosedürlerdir. Kontrol faaliyetleri kurumun bütün kademelerine ve faaliyetlerine yayılmalıdır. Kontrol faaliyetlerine örnek olarak; yetki devri ve onay prosedürleri, görevlerin birbirinden ayrılması, kaynaklara ve resmi kayıtlara erişim konusunda kontroller gösterilebilir.

4-Bilgi ve İletişim (Information and Communication) : Etkin bir iç kontrol sistemi kurmak ve kurumun hedeflerini gerçekleştirmek için bir kurumun bütün kademelerinde bilgiye ihtiyaç duyulur. Çalışanların sorumluluklarını yerine getirebilmeleri için bilgiler anında kaydedilmeli, sınıflandırılmalı ve personele duyurulmalıdır. Güvenilir ve uygun bilgilerin sağlanabilmesi için işlemlerin anında kaydedilmesi ve düzgün biçimde sınıflandırılması gerekmektedir.

5- İzleme (Monitoring) : İç kontrol sistemlerinin gözlemlenmesi yani (sistemin zaman içindeki performans ve kalitesinin değerlendirilmesi) gerekmektedir. Bu faaliyetlerin sürekli bir biçimde izlenmesi, bağımsız değerlendirmeler veya her ikisinin bileşimiyle sağlanabilir. Sürekli gözleme, faaliyetler yürütülürken yapılır. Bu kapsamda düzenli bir şekilde yapılan nezaret eylemleri ile çalışanların görevlerini yerine getirirken yaptıkları diğer eylemleri yer alır. Birbirinden ayrı yapılacak olan değerlendirmelerin

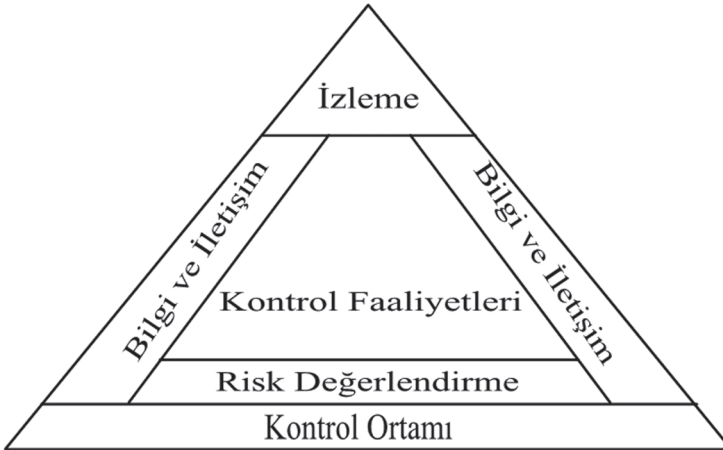
sıklığı ve kapsamı öncelikle risklerin değerlendirilmesine ve devam eden gözlemleme eylemlerinin etkililiğine bağlı olacaktır.

İç kontrolün yetersizliği bir üst kademeye bildirilirken, çok önemli görülen hususlar tepe yönetime ve yönetim kuruluna raporlanmalıdır. İç kontrol sistemi işletmenin faaliyetleriyle iç içe geçmiştir ve işletmede mevcut olmasının temel sebepleri vardır. Eğer bir işletmede kontroller işletmenin önemli bir parçası olarak ve onun alt yapısını oluşturacak şekilde inşa edilmişse o işletmede iç kontroller çok etkili demektir. Bu şekilde inşa edilen kontroller kaliteyi destekler, girişimleri güçlendirir, gereksiz maliyetleri yok eder, değişen koşullara çabuk adapte olunmasını sağlar. Değişen koşullara dinamik bir biçimde tepki veren bütünlük bir sistem oluşturacak şekilde bu bileşenler arasında sinerji ve bağlantı bulunmaktadır.⁶

Kurum ortamı ve yönetim felsefesi kontrol ortamının oluşumunda etkilidir. Kurumun stratejik, mali ve operasyonel amaçlarına göre tanımlanan riskleri kontrol faaliyetlerinin tasarlanmasında belirleyici olurlar. Bilgi, iletişim ve izleme ise kontrollerin etkinliğinin değerlendirilmesi, gözden geçirilmesine yardımcı olur. COSO bileşenleri ve iç kontrol ilkeleri çerçevesinde yapılan değerlendirmeler, kurumlarda yeterli iç kontrollerin bulunup bulunmadığı hakkında bilgi sağlar(Uzun, 2009:52).

2.2.1. COSO Piramidi

İç kontrol unsurlarının birbirleriyle ilişkisini gösterir. Kontrol ortamı temelde yer alır, kontrol faaliyetleri ve risk değerlendirme yapılırken bilgi ve iletişim kanalları kullanılarak gözetimin ihtiyaç duyduğu bilgiler sağlanır (COSO, 2004:5).

6 Sinerjinin öztürkçe karşılığı eş davranım veya görevdeşlik olarak ifade edilmektedir.

İşlemlerin etkinliği ve etkililiği	Bilgilerin Güvenirliği	Mevzuata Uygunluk	Faaliyet B
	İzleme		Faaliyet A
	Bilgi ve İletişim		Birim B
	Kontrol Faaliyetleri		Birim A
	Risk Değerlendirme		
	Kontrol Ortamı		

2.2.2. COSO Küpü

COSO Küpü iç kontrol unsurlarının, iç kontrolün amaçları ve faaliyetlerle ilişkisini gösterir. Faaliyet ve birimler, hedefler ve iç kontrolün unsurları bir küpün farklı yüzeylerini oluşturur ve ayrılmaz bir bütündür. Tüm faaliyet ve birimler; faaliyetlerin etkinliği ve etkililiği, bilgilerin güvenilirliği ve mevzuata uygunluk hedeflerine ulaşmak amacıyla iç kontrolün beş unsurundan yararlanır (www.coso.org, 2012).

2.3. İç Denetçiler Enstitüsüne Göre İç Kontrol

Uluslararası İç Denetçiler Enstitüsü (IIA) tarafından 1978 yılında yayımlanan “İç Denetim Mesleki Uygulama Standartları’nda iç kontrol geniş olarak ele alınmıştır. Çalışmada iç denetim faaliyet alanının, örgütün iç kontrol sisteminin etkinliğinin, yeterliliğinin değerlendirilmesi ve denetlenmesinden oluştuğu belirtilmiştir. Daha sonra İç Denetçiler Enstitüsü COSO raporu doğrultusunda 1999 yılında iç kontrolün tanımını yapmıştır. Bu tanıma göre; iç kontrol, işletme yönetiminin ayrılmaz bir parçası olup; faaliyetlerde etkinlik ve verimlilik, bütçenin uygulanması, finansal tablolar ile ilgili raporlar dahil olmak üzere finansal raporlama ve diğer raporların güvenilirliği, yürürlükteki yasalar ve düzenlemelere uygunluk amaçlarının gerçekleştirilmesi konusunda makul bir güvence sağlayan, organizasyon faaliyetlerinde devamlılık temelinde bir seri eylem ve faaliyettir (Uzay, 1999:7).

2.4. IFAC 400 No’lu Uluslararası Denetim Standardına Göre İç kontrol

Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC), dünyada uluslararası muhasebe uygulamalarına yön veren en önemli muhasebecilik meslek örgütü olup 125 ülkeden 164 üyesi ile yaklaşık 2.5 milyon kamu ve özel sektör çalışan ve akademisyenden oluşan muhasebeciyi kapsamına almaktadır (www.ifac.org). 1977’de kurulan bu örgüt muhasebeciler için meslek etiği (ethic code), Uluslararası Denetim Standartları, Uluslararası Eğitim Standartları, Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları geliştirmekte ve yayınlamaktadır.

Uluslararası denetim ve güvence hizmetlerine kalite getirmek amacıyla denetim standartları geliştirmek ve yayınlamak üzere Federasyon bünyesinde oluşturulan Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (The International Auditing and Assurance Standards Board="IAASB") bir dizi denetim standartları oluşturarak yayınlamış bulunmaktadır. Bu standartlardan 400 numaralı Uluslararası Denetim Standardı Risklerin Belirlenmesi ve İç Kontrol başlığı altında muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin yapısını anlamak ve denetim riskini tespit etmek amacıyla düzenlenmiştir.

400 No'lu standardın asıl amacı finansal tabloların bağımsız denetiminde muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin yapısını anlamak, denetim riski ve bu riskin bileşenleri olan doğal risk, kontrol riski ve ortaya çıkarma riskinin belirlenmesinde denetçiye yol göstermektedir. Denetçi denetimi planlamak ve etkili bir denetim yaklaşımı geliştirmek için muhasebe ve iç kontrol sistemlerini yeterince anlamalıdır. Bu amaç kapsamında standartta yer alan düzenlemeler aşağıdaki başlıklardan oluşmaktadır (www.ifac.org).

- Giriş
- Doğal risk
- Muhasebe ve İç Kontrol Sistemleri
- Kontrol riski
- Doğal ve Kontrol Risklerinin Değerlendirilmesindeki İlişki
- Tespit Riski
- Küçük Ölçekli İşletmelerde Denetim Riski
- İç Kontrol Eksikliklerinin Bildirilmesi
- Kamu Sektörü Yaklaşımı

Kamu sektörü yaklaşımı dahil 52 (49+3) paragraftan oluşan standardın giriş kısmınının 7 no'lu paragrafında açıklanan iç kontrol tanımı ile 49 no'lu paragrafta açıklanan iç kontrol eksikliklerinin bildirilmesi bölümleri esas olarak konumuzla ilgili olup aşağıda açıklanmıştır.

2.4.1. Uluslararası Denetim Standardına Göre İç Kontrol

400 No'lu Risk Değerlendirme ve İç Kontrol başlıklı uluslararası denetim standardında yer alan iç kontrol tanımı COSO raporunda yer alan tanımın hemen hemen aynısıdır. Standartta göre iç kontrol sistemi bir işletmenin hedeflerine ulaşmasına yardımcı olmak amacıyla şirket yönetimi tarafından belirlenmiş tüm politika ve prosedürleri (iç kontrolleri) ifade eder. İç kontrol sistemi, yönetim politikalarına bağlılık, işletme varlıklarının korunması, yolsuzluk ve hataların önlenmesi ve tespit edilmesi, muhasebe kayıtlarının doğruluğunun ve güvenilirliğinin sağlanması ve mali raporlamanın doğru ve zamanında hazırlanması gibi şirketin verimliliğini artıracak yöntemleri ve prosedürleri kapsamaktadır. İç kontrol sistemi muhasebe sisteminin fonksiyonları ile doğrudan ilgili hususlardan başka diğer bazı hususları da içermektedir. Bu hususlar aşağıdaki gibidir:

a) Kontrol ortamı iç kontrol sistemi ile ilgili üst yönetimin ve diğer yöneticilerin yaklaşımları, duyarlılıkları ve davranışları ile iç kontrol sisteminin işletme içerisindeki önemlilik derecesidir. Kontrol ortamı belirli kontrol prosedürlerinin etkililiği hususunda önem arz eder. Güçlü bir kontrol ortamı, örneğin, sıkı bütçe kontrolleri ve etkili bir iç denetim fonksiyonu, belirli kontrol prosedürlerini önemli ölçüde etkili hale getirebilir. Ancak, güçlü bir kontrol ortamı tek başına iç kontrol sisteminin etkililiğini sağlayamaz. Kontrol ortamını etkileyen hususlar aşağıdaki gibidir:

- Yönetim kurulunun ve yönetim kuruluna bağlı komitelerin fonksiyonu,
- Yönetimin felsefesi ve çalışma tarzı,
- Şirketin örgütsel yapısı, yetki ve sorumlulukların dağılımı,
- Görevlerin ayrılığı, şirketin çalışanlarına yönelik benimsediği politika ve prosedürlerle, iç denetim fonksiyonlarını içeren yönetim kontrol sistemi.

b) “Kontrol Prosedürleri” şirketin belirli hedeflerine ulaşması amacıyla yönetim tarafından kontrol çevresine ek olarak belirlenen politika ve prosedürleri ifade eder. Belirli kontrol prosedürleri aşağıdaki gibidir:

- Mutabakatların raporlanması, kontrolü ve onaylanması,
- Kayıtların aritmetik doğruluğunun kontrol edilmesi,
- Bilgi işlem sisteminin ve uygulamalarının, bilgisayar programlarındaki değişikliklerin ve dosyalama sistemine girişin kontrolü şeklinde denetimi,
- Mizanın ve kontrol hesaplarının tutulması ve gözden geçirilmesi,
- Belgelerin kontrolü ve onaylanması,
- Şirket içerisinde edinilen bilgilerin şirket dışı kaynaklardan elde edilen bilgilerle karşılaştırılması,
- Kasa ve stok sayımları sonuçlarının kayıtlardaki rakamlarla karşılaştırılması,
- Kayıtlara ve aktiflere doğrudan fiziki ulaşımın sınırlandırılması,
- Mali sonuçların bütçe rakamları ile karşılaştırılması ve analiz edilmesi.

2.4.2. İç Kontrol Eksikliklerinin Bildirilmesi

Muhasebe ve iç kontrol sistemlerinin yapısının anlaşılması ve kontrol edilmesi sonucunda, denetçi sistemdeki eksikliklerin farkına varabilir. Denetçi, karşılaştığı muhasebe ve iç kontrol sisteminin önemli eksiklikleri konusunda yönetimi uyarmalıdır. Denetçi yönetime iç kontrol sistemi ve muhasebe sisteminin yetersizlikleriyle ilgili bildirim genellikle yazılı olarak yapar, ancak, denetçi sözel olarak bir bildirimde bulunmayı uygun bulursa bu bildirim denetim çalışma kağıtlarıyla belgelendirilebilir. Denetçi, yapılan bildirimde yer alan iç kontrol eksikliklerinin sadece karşılaşılan eksiklikler olduğunu, yapılan denetimin iç kontrol sisteminin etkililiğini belirlemek üzere tasarlanmadığını belirtmelidir.

2.5. AICPA Denetim Standartları ve İç Kontrol

Amerika Birleşik Devletleri'nde muhasebeciler özel ve kamu muhasebecileri olarak ikiye ayrılabilir. Özel muhasebeciler işletmelerde, vakıf ve derneklerle sosyal yardım kuruluşlarında eğitim kurumlarında ve hatta devlet dairelerinde bir işverene bağlı olarak mesleğini yapanlardır.

Kamu muhasebecileri ise kamuya hizmet veren ve yaptığı iş karşılığında ücret değil serbest meslek kazancı elde edenlerdir. Kamu muhasebecilerinin işlevleri bağımsız denetim, vergi planlaması ve yönetim danışmanlığı yapmaktır. Tüm muhasebecilerin içinde kamu muhasebecilerinin payı düşüktür. Belirli mesleki gereklilikleri yerine getiren kamu muhasebecilerine yetki belgeli kamu muhasebecileri (Certified Public Accountant ("CPA")) unvanı verilir.

AICPA ilk kez 1887 yılında "Amerika Kamu Muhasebeci Birliği" adıyla kurulmuş daha sonra "Amerika Muhasebeciler Enstitüsü" diye anılmış ve 1957 yılında bugünkü ismini almıştır. Her muhasebecinin AICPA'ya üye olmak zorunluluğu yoktur. Ancak meslek örgütünün komitelerine atanabilmek için ve komite üyesi olabilmek için bu üyelik gereklidir (Şensoy, 1997:29).

AICPA muhasebe ve denetim ilkelerini geliştirir. CPA'lerin denetim yaparken takip edecekleri yolları belirleyen "Genel Kabul Görmüş Denetim Standartları" mesleki örgüt tarafından oluşturulan Denetim Standartları Kurulu tarafından hazırlanır.

Muhasebe ve denetim konularında düzenleyici bir meslek örgütü olarak AICPA önce 55 no'lu daha sonra bunu revize ettiği 78 no'lu "Bir finansal tabloda iç kontrolün dikkate alınması" olarak ifade edebileceğimiz "Consideration of Internal Control in a Financial Statement" başlıklı denetim standardını yayımlamıştır. Bu standardın amacı bir denetim işinin planlanmasında firmanın iç kontrol yapısı bir temel oluşturduğu için bu yapının anlaşılmasına yönelik esasları ortaya koymaktır.

55 no'lu standartta bir işletmenin iç kontrol yapısı; belirlenen işletme amaçlarının başarılacağı konusunda yeterli güvence sağlayacak politika ve prosedürler içerir (Root, 1997:3). İç kontrol yapısı, kontrol ortamı, muhasebe sistemi ve spesifik kontrol prosedürleri olarak ifade edilmiş olup denetçinin maksimum seviyeden daha az bir seviyede kontrol riski değerlendirmeleri için kontrol testleri yapmaları öngörülmüştür (Murphy, 1993:1). Bu testlerin sonucuna göre, denetim işinin kapsamı, zamanlaması ve uygulanacak denetim yöntemleri belirlenmelidir.

55 no'lu standardın kapsamı daha sonra 78 no'lu standartla büyük ölçüde değiştirilmiştir. COSO'nun iç kontrol tanımını aynen benimseyen 78 no'lu standard iç kontrol yapısı (internal control structure) terimi yerine iç kontrol terimini (internal control) kullanmıştır. 78 no'lu standarda göre iç kontrol aşağıda sınıflandırılan amaçlara ulaşılmasını dikkate alarak yeterli ölçüde güvence sağlamak üzere oluşturulan ve işletmenin yönetim kurulu, yönetici ve diğer personeli tarafından etkilenen bir süreçtir (Chorafas, 2001:30).

Finansal raporlamanın güvenilirliği,
Faaliyetlerin etkinliği ve verimliliği,
Yasalara ve diğer düzenlemelere uygunluk.

2.6. Sarbanes-Oxley Yasası ve İç Kontrol

Sarbanes-Oxley, ABD ve Avrupa’da yaşanan ekonomik krizler, ekonomik skandallar (Enron, Worldcom gibi) neticesinde ortaya çıkan kurumsal yönetim (corporate governance) gereksinimi sonucunda gelişen bir yasadır. Kurumsal yönetim, yatırımcılar arasındaki problemlerin çözümüne ve şirketin çıkar sahipleri ve paydaşları arasındaki çıkar çatışmalarının uzlaştırılmasına yardımcı olan ve oldukça popüler olmaya başlayan bir kavramdır. Ayrıca, dünya çapında görülen “Kurumsal Yönetimi İyileştirme” çalışmalarının yoğunluğu nedeniyle hükümetlerin ve iş dünyasının öncelikli gündem maddelerinden biri olmuştur. Şirket skandallarından sonra kurumsal yönetim ile ilgili “çok daha sıkı” yasal düzenlemelerin “derlenmiş şekli” olarak adlandırılan Sarbanes-Oxley yasası, 30 Temmuz 2002’de yürürlüğe girmiştir. Yasa, ABD Sermaye Piyasası Kurulu’na (Securities and Exchange Commission-SEC) kayıtlı şirketlerin, finansal raporlama üzerindeki iç kontrollerin etkinliğini değerlendirecek bir iç kontrol sistemi oluşturmalarını öngörmektedir (Eryılmaz, 2009).

Sarbanes-Oxley yasasının ana başlıkları aşağıdaki gibidir.

- Halka açık şirketler muhasebe gözetim kurulu,
- Denetçi bağımsızlığı,
- Kurumsal sorumluluk,
- Kapsamı genişletilen mali bildirimler,
- Analist çıkar çatışmaları,
- Komisyonun kaynakları ve otoritesi,
- Çalışmalar ve raporlar,
- Kurum ve suçlunun hilelerdeki sorumluluğu,
- Beyaz yakalıların suçları ile ilgili cezaların arttırılması,
- Kurumsal Vergi Beyannameleri,
- Kurumsal Suistimal ve Sorumluluk.

Yasa başta “Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu”nu kurmak, denetim komitelerine yeni kurallar getirmek, sorumlulara yeni ceza düzenlemeleri yapmak, danışmanlık hizmetlerini kısıtlamak ve finansal raporlama ve denetime yeni süreçler eklemek yoluyla denetçi hatalarıyla karşılaşılma sıklığını azaltmayı hedeflemektedir.

Yasayla beraber “Halka Açık Şirketler Muhasebe Gözetim Kurulu”, kural koyucu ve düzenleyici bir otorite olarak oluşturulmuştur. Kurul, bağımsız denetim firmaları tarafından kullanılacak denetim standartları hazırlamak ve mevcut standartları

değiştirmekle görevlendirilmiştir. Bağımsız denetçilerin kurul kurallarına ve profesyonel standartlara uyumlarını takip etmek ve gerektiğinde müdahalede bulunma yetkisi söz konusu kurula verilmiştir.

Amerika'da yıllardan beri, denetçilerin denetimi bir başka denetçi tarafından yapılmaktaydı. Sarbanes-Oxley yasası ile birlikte bu uygulamaya son verilmiş ve bu görev Kurul'a bırakılmıştır (Pehlivanlı, 2010:22). Sarbanes-Oxley yasasının bir diğer özelliği de yasayla birlikte kural bazlı muhasebe standartlarından ilke bazlı muhasebe standartlarına geçilmesidir. Bu yaklaşımın kabul edilmesiyle birlikte finansal raporlama ile ilgili muhasebe standartları daha kolay anlaşılır hale gelmiştir. Kural bazlı standartlar; her türlü uygulamayı kapsamaya çalışan, ayrıntılı düzenlemelerdir. Kural bazlı standartlar spesifik kriterlerden, çok sayıda istisnalardan ve çok aşamalı ve ayrıntılı uygulama ilkelerinden oluşmaktadır. İlke bazlı muhasebe standartlarının en önemli özelliği ise muhasebe uygulamaları ile ilgili ayrıntılı uygulama rehberleri içermemeleri ve uygulamacılara uymaları gereken tek bir yol gösterecek uygulamalara imkan vermemesidir.

2.7. Uluslararası Yüksek Denetim Kurumları (Sayıştaylar) Örgütü'nün (INTOSAI) İç Kontrol Yaklaşımı

2001 yılında Seul'de düzenlenen 17. INTOSAI toplantısında, 1992 yılında INTOSAI tarafından yayımlanan iç kontrol standartları rehberinin son gelişmeler ışığında ve COSO tarafından yayımlanan "İç Kontrol: Bütünleşik Çerçeve Raporu"na uyumlu şekilde güncellenmesine karar verilmiştir. INTOSAI İç Kontrol Standartları Komitesi, kamu sektörünün sosyal ve politik amaçlara odaklanması, kamu fonlarının ve bütçe döngüsünün önemi, kamuda başarı ölçümünün karışık olması ve oldukça geniş bir kitleye hesap verme sorumluluğu gibi niteliksel özellikleri dikkate alarak "Kamu Sektörü İçin İç Kontrol Standartları Rehberi" (Guidelines for Internal Control Standards for the Public Sector)'ni hazırlamış, söz konusu rehber 2004 yılında Brüksel'de yapılan komite toplantısında kabul edilmiştir (<http://intosai.connexcc-hosting.net/blueline/upload/1guicspubsece.pdf>).

INTOSAI'nın 2004 yılında kabul edilen raporunda iç kontrol şu şekilde tanımlanmıştır. İç kontrol; bir kurumun yönetimi ve personeli tarafından hayata geçirilen tamamlayıcı bir süreç olup aşağıda sıralanan amaçları gerçekleştirmek suretiyle; kurumun misyonunu başarması için riskleri göğüslemek ve makul bir güvence sağlamak üzere tasarlanmıştır:

- Faaliyetleri düzenli, ahlak kurallarına uygun, ekonomik, verimli ve etkili biçimde gerçekleştirme,
- Hesap verme sorumluluğunun gerektirdiği yükümlülükleri yerine getirme,
- Yürürlükteki yasalara ve düzenlemelere uyma,
- Kayıplara, kötü kullanıma ve hasarlara karşı kaynakları koruma.

INTOSAI'nın COSO modeline çok benzeyen kontrol çerçevesinin temel özellikleri iç kontrollerin bütünleşik bir süreç olması, iç kontrollerin yönetim ve diğer personel tarafından hayata geçirilmesi, kontrollerin risklere yönelik olması, makul güvence sağlaması ve amaçlara ulaşmak için oluşturulması şeklinde açıklanmıştır.

2.8. CoCo Modeli (Criteria of Control Objectives)ve İç Kontrol

Kanada'lılar, COSO modelinin ortaya çıkmasıyla birlikte iç kontrol sistemlerine yönelik tatmin olacakları bir model geliştirmek için çeşitli çalışmalar yürütmüştür. 1995 yılında, "Kanada Yetki Belgeli Kamu Muhasebecileri Enstitüsü" tarafından kurulan "Kontrol Ölçütleri Komitesi-CoCo" yönetim kurulları, üst ve alt yönetim, hissedarlar, kreditorler ve denetçiler için bir kontrol rehberi geliştirerek, söz konusu rehberi "Kontrol Rehberi" adı altında yayımlamıştır. Sonunda ortaya kavramsal açıdan COSO modelinden daha geniş kapsamlı bir model çıkmıştır. Rehberin adından da anlaşılacağı üzere CoCo, iç kontrol yerine kontrol terimini kullanmıştır. Buna bağlı olarak, COSO'nun iç kontrolün kapsamına dahil etmediği amaç belirleme, stratejik yönetim, risk yönetimi ve düzeltici önlemler gibi belirli yönetim faaliyetlerini CoCo, kontrol kavramının bir parçası olarak kabul etmiştir. CoCo, kontrolü organizasyon amaçlarına ulaşılması için çalışanları destekleyen ve bir arada tutan kaynaklar, sistemler, süreçler, kurum kültürü, kurumsal yapı ve görevler gibi organizasyon unsurlarından biri olarak tanımlanmıştır (Root, 1997:147-149).

CoCo kriterleri aşağıda dört başlık altında gruplandırılmıştır (Root, 1997:148).

Amaç: Organizasyonun yönünü tayin eder. Bu başlık altında, organizasyonun amaçları, risk yönetimi, planlar ve performans hedefleri bulunmaktadır.

Bağlılık: Organizasyonun kimliğini ve etik değerlerini, insan kaynakları politikalarını, yetki ve sorumlulukları ve karşılıklı güveni kapsamaktadır.

Yeterlilik: Çalışanların, bilgi sistemlerinin ve kontrol faaliyetlerinin sahip olması gereken nitelikleri belirler.

Gözlem ve Öğrenme: Kurumsal gelişmenin ve çevresel değişimin sürekli izlenmesini sağlar. Performansın, bilgi sistemlerinin ve kontrolün etkinliğinin değerlendirilmesini ve iş takip yöntemlerini içerir (Erdoğan, 2005:87-88).

2.9. Uluslararası Ödemeler Bankası (BIS) ve İç Kontrol

Uluslararası Takas Bankası (BIS- Bank for International Settlements) uluslararası parasal ve finansal işbirliğini teşvik eden ve merkez bankalarının bankası olarak hizmet veren bir kuruluştur. 17 Mayıs 1930'da kurulan BIS dünyanın en eski uluslararası finans kuruluşudur. Genel merkezi İsviçre'nin Basel kentindedir. Bankanın karar yapıcı organları üye merkez bankalarının genel kurulu, yönetim kurulu, genel müdür ve yürütme kuruludur (<http://www.bis.org/abaout/profile.pdf>).

Basel Bankacılık Denetleme Komitesi'nce yayımlanan "Bankacılık Kuruluşlarında İç Kontrol Sistemleri için Çerçeve" adlı çalışma denetim birimlerine bankaların iç kontrol sistemlerini değerlendirirken kullanacakları ilkeleri ana hatlarıyla ortaya koymak için hazırlanmıştır (<http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>).

Çalışmada iç kontrol sistemlerinin değerlendirmesinde kullanılacak ilkeler şu şekilde sıralanmıştır:

1. Yönetimin gözetimi ve kontrol kültürü: Yönetim kurulu, bankanın iş stratejilerini ve önemli politikalarını dönemsel olarak gözden geçirmeli ve onaylamalı bankanın karşı karşıya bulunduğu ana riskleri kavramalı, bu riskler için kabul edilebilir düzeyleri belirlemeli ve üst yönetimin riskleri tespit etmek için gerekli önlemleri aldığından emin olmalı, bu riskleri ölçmeli, izlemeli ve kontrol etmeli, örgütsel yapıyı onaylamalı ve üst yönetimin iç kontrol sisteminin etkililiğini izlediğinden emin olmalıdır. Kurul, yeterli ve etkili bir iç kontrol sisteminin kurulması ve sürdürülmesinden sorumludur (<http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>).

2. Riskin Tanınması ve Değerlendirilmesi: Etkili bir iç kontrol sistemi, bankanın amaçlarına ulaşmasını olumsuz yönde etkileyebilecek önemli risklerin tanınmasını ve sürekli olarak değerlendirilmesini gerektirir. Bu değerlendirme bankanın karşı karşıya bulunduğu tüm riskleri (kredi riski, ülke ve transfer riski, piyasa riski, faiz oranı riski, likidite riski, operasyonel risk, hukuksal risk ve itibar riski gibi) içermelidir. İç kontroller yeni veya daha önceden kontrol edilmeyen riskleri uygun biçimde işaret etmesi için gözden geçirilebilir.

3. Kontrol faaliyetleri ve görev dağılımı: Kontrol faaliyetleri bankanın günlük faaliyetlerinin bütünleyici bir parçası olmalıdır. Etkili bir iç kontrol sistemi işletmede her düzeyde kontrol faaliyetinin tanımlandığı uygun bir kontrol yapısının kurulmasını gerektirir. Bunlar arasında üst düzey gözden geçirmeler, farklı birim ve bölümler için uygun faaliyet kontrolleri, risk sınırlarına uygunluğun kontrol edilmesi ve uygunsuzlukların izlenmesi, onay ve yetkilendirme sistemi ve doğrulama ve uzlaşma sistemi sayılabilir. Etkili bir iç kontrol sistemi görevlerin ayrılığı ilkesine uyulmasını ve çalışanlara birbiriyle çatışan sorumluluklar yüklenmemesini gerektirir. Olası çıkar çatışması alanları belirlenmeli, en aza indirilmeli ve dikkatli ve bağımsız bir izlemeye tabi tutulmalıdır.

4. Bilgi ve iletişim: Etkili bir iç kontrol sistemi yeterli ve ayrıntılı iç finansal, operasyonel ve uygunluk verilerinin olmasını, ayrıca karar verme süreciyle ilgili olay ve koşullar hakkında dış piyasa bilgilerinin verilmesini gerektirir. Bilgi; güvenilir, zamanında, erişimi kolay ve birbiriyle tutarlı biçimde sunulmalıdır (<http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>).

5. Faaliyetlerin sürekli izlenmesi ve kusurların düzeltilmesi: Bankanın iç kontrollerinin etkililiği sürekli biçimde izlenmelidir. Anahtar risklerin izlenmesi, ilgili birimlerin ve iç denetimin dönemsel değerlendirmeleri kadar bankanın günlük faaliyetlerinin bir parçası olmalıdır. İç kontrol sisteminin, faaliyetlerinde bağımsız, uygun biçimde eğitilmiş ve

yetkin çalışanlarca gerçekleştirilen etkili ve ayrıntılı bir iç denetimi olmalıdır. İç denetim işlevi, iç kontroller sisteminin sürekli izlenmesinin bir parçası olarak, doğrudan yönetim kuruluna veya kurulun denetim komitesine ve üst yönetime rapor vermelidir.

2.10. SPK Düzenleme Tebliği ve İç Kontrol

Ülkemizde iç kontrol sistemine ilişkin temel Sermaye Piyasası Kanunu (SPK) düzenlemesi 1996 tarih ve Seri:X, No:6 “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Hakkında Tebliğ”e dayanmaktadır. Yine SOX yasasını takiben, SPK Tebliği’nde de SOX paralelinde değişiklikler yapılmıştır. SOX’un Türkiye versiyonu olarak kabul edilebilecek (Seri:X, No:19) SPK Tebliği ile ülkemiz uygulamasına sokulan düzenleme hükümleri, bilahare SPK’nın 12.06.2006 tarih ve (Seri:X, No:22) “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ”e aktarılmıştır ve uygulanmaktadır (SPK, 2006).

Daha sonra bu tebliğde değişikliklere yönelik 27.07.2006 tarihli SPK tarafından (Seri X: No:23) Tebliğ yayımlanmıştır (SPK, 2006).

SPK mevzuatında iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi Seri:X No:22 sayılı Tebliğ’de ayrıntılı düzenlemeye konu edilmiştir. Buna göre ilk bakışta göze çarpan noktalardan bazılarını belirtmek gerekirse; bağımsız denetçi, uygulayacağı denetim tekniklerinin türü, uygulama zamanı ve kapsamını belirlemek amacıyla, müşterinin İKS’nin etkin bir şekilde işleyip işlemediğini değerlendirmek zorundadır. Bağımsız denetçi, dönem içinde zaman zaman yapacağı bu İKS değerlendirmelerine bağlı olarak, bağımsız denetim programı ile denetim tekniklerini gözden geçirir (Aksoy, 2007:256).

Ayrıca, SPK Tebliği ile SOX paralelinde, denetimden sorumlu komite kurma zorunluluğu getirilmiştir. Buna göre, hisse senetleri borsada işlem gören ortaklıklar; yönetim kurulu tarafından kendi üyeleri arasından seçilen ve doğrudan icra fonksiyonu üstlenmeyen ve yönetim konularında Murahhaslık sıfatı taşımayan en az iki üyeden müteşekkil denetimden sorumlu komite kurmak zorundadır. Denetim komitesi ile ilgili başlıca tanımlamalar aşağıda verilmiştir:

«Etkili bir iç kontrol sisteminin varlığının sağlanması ve finansal raporlama sürecinin gözetilmesi fonksiyonları yönetim kurulu adına bir alt komite tarafından yerine getirilirse bu komiteye denetim komitesi denir» (Giles, 1998:2).

“Denetim komitesi yönetici olmayan üyelerden oluşan, şirket genel kurulunun bir alt komitesi olarak tanımlanabilir” (Messier, 1997:190).

“Denetim komitesi yönetim kurulu ile dış denetçi arasındaki bağı kurmak amacıyla şirket tarafından oluşturulan bir komitedir ve normal olarak yönetici olmayan üyelerden oluşur” (Parker:1992).

“Denetim komitesi bağımsız denetçilerin bağımsızlığını destekleyen ve onlara bu konuda yardımcı olan, bunun yanında işletmenin iç kontrollerini ve dış finansal raporlama sürecinin izlenmesinde de sorumlu olan seçilmiş bir idari komisyondur” (Alvin ve Loebbecke, 1997:4).

ABD'nin ortaya çıkan şirket skandalları sonucunda ülkedeki kurumsal yönetim uygulamalarını iyileştirmek amacıyla yürürlüğe koyduğu Sarbanes-Oxley Yasası'nda "Denetim komitesi bir şirketin finansal raporlama ve denetim sürecinin izlenmesi amacıyla yönelik olarak genel kurul üyeleri tarafından kendi üyeleri arasından oluşturulan bir komite veya benzeri yapı" olarak tanımlanmıştır. Şirkette bu şekilde bir oluşum olmaması halinde tüm üyelerin denetim komitesi üyesi olarak kabul edileceği belirtilmiştir (Çatıkkaş, 2011:170).

2.11. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu ve İç Kontrol

01 Kasım 2005 tarihinde yürürlüğe giren 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun İç Sistemler konu başlığı altındaki ikinci bölümün 29-32. maddelerinde bankalar tarafından oluşturulması gereken iç sistemler (iç kontrol, iç denetim ve risk yönetimi sistemleri) hakkında çeşitli yükümlülükler düzenlenmiş, 29. maddede de "Bankalar, maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması, faaliyetlerinin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun, tüm şube ve konsolidasyona tabi ortaklıklarını kapsayan yeterli ve etkin bir iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi kurmak ve işletmekle yükümlüdürler. İç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemlerinin kuruluşuna, işleyişine, yeterliliğine, oluşturulacak birimlere, icra edilecek faaliyetlere, üst yönetimin görev ve sorumlulukları ile Bankacılık Düzenleme ve Denetim Kurumuna yapılacak raporlamalara ilişkin usul ve esaslar kurulca belirlenir" ifadesine yer verilmiştir.

5411 sayılı Kanunda Bankaların kurmak zorunda oldukları iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerine ilişkin bir önceki Kanuna göre daha detaylı hükümlere yer verilmiş, bu sistemleri kapsar bir şekilde iç sistemler ifadesi kullanılmış, 30. maddenin son fıkrasında belirtilen iç kontrol faaliyetlerinin yönetim kuruluna bağlı olarak çalışacak iç kontrol birimi ve personeli tarafından yürütülmesi ifadesi ilk defa bir kanun maddesi olarak düzenlenmiştir (Yurtsever, 2008:86).

2.12. BDDK İç Sistemler Hakkında Yönetmelik ve İç Kontrol

Bankacılık Kanunu'nda belirtilen düzenlemelere yönelik BDDK tarafından, 01/11/2006 tarihinde 23 adet yönetmelik yayımlanmıştır. Bu yönetmeliklerden birisi de yukarıda belirtilen hükümler ile 23/3 ve 24. maddelere dayanılarak çıkarılmış olan "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik"tir. Bu yönetmeliğin 1. maddesinde yönetmeliğin amaç ve kapsamının "Bankaların kuracakları iç kontrol, iç denetim ve risk yönetim sistemlerine ve bunların işleyişine ilişkin usul ve esasları düzenlemek olduğu belirtilmiştir. "Yönetmelik taslağına ilişkin genel gerekçede; "Taslağın hazırlanmasında 08/02/2001 tarih ve 24312 sayılı Resmi Gazete"de yayımlanan "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetimi Sistemleri Hakkında Yönetmelik" hükümlerinden yararlanılmakla birlikte Kanunun iç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi sistemlerine getirdiği yeni unsurlar ile bu unsurlar çerçevesinde uluslararası standartlar ve ülke uygulamalarının dikkate alınarak yeniden tasarlandığı" belirtilmiştir. Bu yönetmelik ile "Bankaların İç Denetim ve Risk Yönetim Sistemleri Hakkında Yönetmelik" yürürlükten kaldırılmıştır. Bankaların

iç sistemleri hakkında BDDK yönetmeliğinde yer alan iç kontrol ile ilgili düzenleme aşağıdaki kısımlarda belirtilmeye çalışılacaktır (BDDK, "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik").

-Bankalar maruz kaldıkları risklerin izlenmesi, kontrolünün sağlanması amacıyla, faaliyetlerin kapsamı ve yapısıyla uyumlu ve değişen koşullara uygun yeterli ve etkin iç sistemler kurmak ve işletmekle yükümlüdür.

-İç sistemlerin, yönetmelikte belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde oluşturulması, etkin, yeterli ve uygun bir şekilde işletilmesi, muhasebe ve finansal raporlama sisteminden sağlanan bilgilerin güvence altına alınması, banka içindeki yetki ve sorumlulukların belirlenmesi nihai olarak yönetim kurulunun sorumluluğundadır.

-Yönetmeliğin 6. maddesine göre; Yönetim kurulu denetim ve gözetim faaliyetlerinin yerine getirilmesinde kendisine yardımcı olmak üzere üyeleri arasından seçeceği icrai görevi bulunmayan asgari iki üyesini banka denetim komitesi üyeleri olarak görevlendirir.

-İç kontrol faaliyetleri, faaliyetlerin icrasına yönelik işlemlerin kontrolünü, iletişim kanalları ile bilgi sistemlerinin ve finansal raporlama sisteminin kontrolü ve uyum kontrollerini içerir.

2.13. Sayıştayın İç Kontrol Tanımı

Sayıştay TBMM adına kamu idarelerinin denetimini yapan kurumdur. Sayıştay tarafından çıkarılan yayın ve düzenlemelerde iç kontrol tanımına sıklıkla rastlamak mümkündür. Sayıştayın Risk Denetimi Temel Kavramlar ve Yaklaşımlar adlı yayınında iç kontrol, 'mevzuata uygunluğun sağlanması, yönetim ve davranış standartları ilkelerinin ihlal edilmesine engel olunmasını, devlet parasının ve malının hesabının iyi tutulmasını, iyi idare edilmesini ve kullanılmasını güvence altına almayı hedefleyen her türden kontrol uygulamaları' olarak tanımlanmaktadır (http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/hiz04_riskdenetimi.pdf).

Sayıştay Denetim Terimleri Sözlüğü'nde iç kontrol, "Bütçeye ve yürürlükteki kurallara uyulmasına, varlıkların korunmasına, muhasebe kayıtlarının geçerliliğinin ve samimiyetinin sağlanmasına ve özellikle mali bilgileri uygun zamanda kullanıma hazır halde bulundurarak yönetsel kararların kolaylaştırılmasına imkân veren prosedürler ve araçlar bütünü" olarak tanımlanmıştır (Arı, 2011: 14).

2.14. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu Kapsamında İç Kontrol İle İlgili Düzenlemeler

Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'na göre iç kontrol; "idarenin amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak faaliyetlerin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini, varlık ve kaynakların korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, malî bilgi ve yönetim bilgisinin zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini sağlamak üzere idare tarafından oluşturulan organizasyon, yöntem ve süreçle iç denetimi kapsayan malî ve diğer kontroller bütünüdür.

Görev ve yetkileri çerçevesinde, mali yönetim ve iç kontrol süreçlerine ilişkin standartlar ve yöntemler Maliye Bakanlığınca, iç denetime ilişkin standartlar ve yöntemler ise İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından belirlenir, geliştirilir ve uyumlaştırılır. Bunlar ayrıca, sistemlerin koordinasyonunu sağlar ve kamu idarelerine rehberlik hizmeti verir.” (5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu: madde:55)

2.15. Yeni Türk Ticaret Kanunu ve İç Kontrol

6102 sayılı yasa ile 14.02.2011 tarihinde Resmi Gazetede yayınlanarak 01.07.2012 tarihinde uygulamaya başlanan Yeni Türk Ticaret Kanunu’nda şirketlerin daha iyi yönetilmesini sağlamak amacıyla; şirketlerde etkin bir iç kontrol sisteminin ve iç denetimin gerekliliği hüküm altına alınmış ve iç denetim birimlerinin kurulmasını teşvik eden düzenlemeler getirilmiştir.

Yeni TTK’nın içeriğinde kurumsal yönetim yaklaşımı benimsenmektedir. Bu kapsamda kurumsallaşmanın sağlanması için Risklerin Erken Teşhisi Komitesi, Kurumsal Yönetim Komitesi ve Denetim Komitesi gibi yönetim kurulu komiteleri kurulması gerekmektedir. Bu uygulama tüm firmalar için geçerli olacaktır. Aslında TTK’nın 366 ve 378. maddesi ile komite oluşturulmasına ilişkin hükümlere yer verilmiş ve konuya ilişkin olarak TTK’nın 366. maddesinin ikinci fıkrasında yönetim kurulunun işlerin gidişatına bakmak, kendisine arz olunacak hususları hazırlamak, bütün önemli meseleler, özellikle bilançonun tanzimi hakkında karar vermek ve kararların tatbikine nezaret etmek üzere üyelerden yeterince komite veya komisyon kurulabileceği ifade edilmiştir. Madde 378’de “Pay senetleri borsada işlem gören şirketlerde, yönetim kurulu, şirketlerin varlığını, gelişmesini ve devamını tehlikeye düşüren sebeplerin erken teşhisi ve bunun için gerekli önlem ve çarelerin uygulanması amacıyla, uzman bir komite kurmak, sistemi çalıştırma ve geliştirmekle yükümlüdür” şeklinde yer almıştır. Yönetim kurulu bu maddelere dayanarak komite ve komisyonlar kurabilecek olup, adı geçen komite ve komisyonlar esas sözleşmede kararlaştırılabileceği gibi yönetim kurulu tarafından da oluşturulabilecektir. Söz konusu komite veya komisyonlarda yönetim kurulu üyesi olmayan kişiler de görevlendirilebilecek olup, komite veya komisyonlar tamamen bu kişilerden de oluşabilecektir. Bu çerçevede iç kontrol konusunda yönetim kurulu üyelerinden oluşmayan bir komite kurulabilecektir. Ancak söz konusu komitenin görevi tamamen hazırlık niteliğinde olup, iç kontrol konusunda yönetim kurulunu haberdar etmek ve yönetim kurulunun aydınlanmasına hizmet etmek olacak, son söz yönetim kurulunun olacaktır.

Yeni TTK’da dikkate alınması gereken diğer önemli bir konu şirketlerin denetiminde radikal değişiklikler olmasıdır. Murakıplık sistemi kaldırılmış ve denetim fonksiyonu bağımsız denetçiye verilmiştir. TTK’nın 397. maddesinin 2. bendinde yıllık raporların da bağımsız denetimden geçirilme zorunluluğu yer almaktadır. Bu madde kurumsal yönetim ilkeleri çerçevesinde büyük bir öneme sahiptir. Çünkü finansal bilgiyi kullananların, işletme faaliyetleri hakkında bilgi edinebileceği tek kaynak faaliyet raporlarıdır. Bu

bağlamda, yıllık raporların denetime tabi tutulması son derece önemlidir (Pehlivanlı, 2010:28).

30 Haziran 2012 tarihli ve 28339 sayılı Resmi Gazete’de 6335 sayılı Türk Ticaret Kanunu ile Türk Ticaret Kanunu’nun Yürürlüğü ve Uygulama Şekli Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun yayımlanmıştır. Bu kanunla beraber 01 Temmuz 2012’de yürürlüğe girmiş bulunan 6102 sayılı yasada denetim ile ilgili konularda düzenlemeler yapılmıştır. Denetçi, bağımsız denetim yapmak üzere, 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu’na göre ruhsat almış yeminli mali müşavir veya Serbest Muhasebeci Mali Müşavir unvanını taşıyan ve Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları kurumunca yetkilendirilen kişiler ve/veya ortakları bu kişilerden oluşan sermaye şirketi olabilecektir. 6335 sayılı Kanun’un 18. maddesi ile 6102 sayılı TTK’nın 397. maddesine eklenen dördüncü fıkrasına göre, denetime tabi olacak şirketler Bakanlar Kurulunca belirlenecektir.

Yeni TTK ile beraber kurumsal yönetim ilkesi, tüm anonim ortaklıkları bağlayıcı olacak ve SPK Kurumsal Yönetim İlkeleri’ne tabi olacaklardır. Bu nedenle pay ve menfaat sahiplerinin yeni uygulamada durumu, hakları, kurumsal yönetimin yönetim ve denetim organları üzerindeki etkileri, yönetim organlarının yapılanması ve işlevleri hakkında bilgi sahibi olunması ve hazırlıklı bulunulması gerekmektedir. Uyum sürecinin değer yaratma kalitesi, uygulama sorumluluğu bulunan taraflar olan yönetim kurulu ve denetim komitesi üyelerinin uygulama disiplininin yanı sıra düzenleyici otoritelerin izleme, gözden geçirme ve yönlendiriciliği ile gelişecektir.

SONUÇ

Küreselleşen dünyamızda, dünya ekonomisinin akış seyri değişim sürecindedir. Çok hareketlilik gösteren ekonomilerde iç kontrolün yeri ve önemi büyüktür. İç kontrol sistemi işletme varlıklarının her türlü zararlara karşı korunmasını, faaliyetlerin saptanmış politikalarla uyum içinde yürütülmesini, faaliyetler arasında koordinasyon ve geri besleme sağlanmasını, bu konularda standartlar ve kontrollerin yapılmasını ve ayrıca işletmede yapılan kontrollerin etkinliğini ölçmeyi ve kontrolleri değerlendirmeyi hedef alır.

İç kontrol sistemini kurmak isteyen yönetim, mevcut ve doğabilecek riskleri belirleyerek mümkün olduğu ölçüde bu riskleri azaltmak için muhasebe ve işletme faaliyetlerine ilişkin kontrol usul ve yöntemleri uygulamalıdır. Dolayısıyla iç kontrol sistemi, işletme hedeflerine ulaşma, işletme başarısını sağlama ve kurumsal yönetim açılarından önemli faktörlerden birisi durumu haline gelmiştir. Bu nedenle iç kontrol taşımış olduğu büyük önem nedeniyle birbirine paralellik gösteren çok çeşitli ulusal ve uluslararası standart ve düzenlemelere konu olmuştur.

İster kamu ister özel işletme olsun, iç kontrol denetim içinde vazgeçilmez bir unsur olmuştur. Enron, WorrlDCom gibi yaşanan muhasebe ve denetim skandallarından dolayı

dünyada finans sektörü başta olmak üzere tüm sektörlerde iç kontrolün önemi giderek artmıştır. Çıkarılan Sarbanes-Oxley Kanunu ve bunun gibi düzenlemeler iç kontrol sisteminin etkin çalışması konusunda borsaya tabi şirket yönetimleri ve dış denetçilere ciddi sorumluluklar yüklemiş ve iç kontrol sisteminin etkinliği işletmeler açısından büyük önem kazanmıştır.

İç kontrol sisteminin, finansal raporlamada güvenilirliği, kanun ve diğer düzenlemelere uygunluğu sağlama gibi önemli amaç ve hedefleri vardır. Bu amaç ve hedeflere ulaşabilmede iç kontrol sistemi işletmenin üst yönetim ve diğer çalışanları tarafından etkilenen bir süreç olup işletmede uygulanan tüm yöntem, politika ve prosedürleri içermektedir. Etkin bir iç kontrol sistemi için, hata ve hilelerin önlenmesi ve işletmedeki zayıf noktaların tespitinde iyi bir örgüt yapısı, etkin bir muhasebe sistemi, işletmenin amaçlarını gözeten donanımlı, nitelikli personel ve iç kontrol sisteminin yeterliliğini ve etkinliğini değerlendirecek iç denetim biriminin var olması gerekir.

Mevcut iç kontrol sistemi hataların ortaya çıkarılması ve risklerin önlenmesi bakımından makul bir güvence sağlar. Bu nedenle, etkin bir iç kontrol sisteminin kurulması ve işletilmesi yönetimin sorumluluğunda bulunduğu için, yönetimin iç kontrol yapısının etkinliğini düzenli bir şekilde izlemesi ve gözden geçirmesi gerekmektedir.

İşletmeler yeni teknoloji ve gelişmelerden en fazla etkilenen ve bu kapsamda yeni ürün, hizmet ve yaklaşımları en hızlı şekilde uygulamaya alan aktif ve dinamik kurumlardır. İşletmeler sürekli gelişim ve değişim içinde olmaları sebebiyle giderek artan ölçülerde risklere maruz kalmaktadırlar. İşletmeler faaliyetlerini sağlıklı şekilde sürdürebilmek için varlıklarını tehdit eden bu riskleri ortaya çıkarmak ve minimize etmek üzere etkin bir iç kontrol sistemine ihtiyaç duyarlar. Bu nedenle işletmelerde etkin ve efektif şekilde işleyen modern bir iç denetim faaliyetinin yürütülmesi büyük önem taşımaktadır.

Güçlü bir iç kontrol sistemi işletmenin amaçlarına ulaşması, uzun dönemli kar hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve güvenilir mali ve idari raporlamanın sürdürülmesi için gereklidir. Bu ihtiyaçları karşılayabilmek için kontrol alanında da sürekli bir değişim ve gelişim ihtiyacı mevcuttur. Gittikçe karmaşık bir yapıya dönüşen çok yönlü sistemlerin denetlenmesi ihtiyacı denetimde yenilik ve değişim ihtiyacını da beraberinde getirmektedir. Günümüz modern işletme faaliyetleri, mali, idari, hukuki, teknolojik, sosyal açılarından çok yönlü işlevleri olan sistemler ve ilişkiler ağına dayalıdır. Bu faaliyetlerin ve sistemlerin, hataları ve eksiklikleri bulmaya odaklı ve mevzuata uygunluğu temel alan geleneksel denetim anlayışıyla incelenmesi ve sağlıklı biçimde değerlendirilebilmesi mümkün değildir.

Bu kapsamda çalışmamız neticesinde ortaya çıkan temel sonuçlardan biri, iç kontrol anlayışının ekonomik, politik, sosyal, çevresel vb. tüm konularda meydana gelen değişim ve gelişime paralel olarak ihtiyaçlar çerçevesinde sürekli değiştiği ve geliştiğidir. Özellikle bilgi teknolojisinde meydana gelen büyük gelişmelerle birlikte iç kontrol anlayışının

daha önceki dönemlere göre dramatik şekilde değiştiğini ve farklı bir noktaya taşındığını görmekteyiz.

İşletmelerde etkin bir iç kontrol sisteminin tesis edilmesi, güçlü bir ekonomik yapının sürdürülmesi açısından da fevkalade önemlidir. İşletmelerde hem yönetim hem de pay ve menfaat sahiplerine yeterli güvenceyi sağlayacak bir iç kontrol sisteminin kurulması hem uluslararası standartların hem de yasal düzenlemelerin bir gereğidir.

İşletmeler geliştirmekte olan ülke ekonomik yapısına paralel olarak sürekli olarak değişmekte, geliştirmekte ve büyümektedir. Bu kapsamda işletme faaliyetleriyle ilgili geçmişe yönelik işlemlerin kural ve düzenlemelere uygun şekilde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini sorgulayan geleneksel iç kontrol anlayışının yerine, kurumu geliştirmek iyileştirmek ve kuruma değer katmak ve güvence sağlamak amacıyla faaliyetlerin modern iç kontrol anlayışı çerçevesinde uluslararası standartlar ve kurallara uygun şekilde organize edilmesi gereklidir.

Günümüzde finansal piyasaların küreselleşme nedeniyle birbirlerine daha bağımlı ve etkileşimli hale gelmesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne katılma konusunda önüne koymuş olduğu hedef, uluslararası kurumlar tarafından gündeme alınan yeni düzenlemeler ve geliştirmekte olan ülkemiz ekonomisinin riskleri dikkate alındığında işletmelerin iç kontrol sistemlerine ilişkin modern uygulamaları ve yöntemleri hayata geçirmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kapsamda dönemsel olarak icra edilen teftiş sisteminden, sürekli ve risk odaklı denetimi esas alan modern bir iç kontrol yapısına geçilmesi sağlanmalıdır.

Sonuç olarak; geleneksel yaklaşım ve yöntemler yerine modern iç kontrol yaklaşımlarının benimsenmesi ve modern iç kontrol yöntemlerinin uygulamaya konması işletmelerde iç kontrol sisteminden beklenen kuruma artı değer katan etkin ve efektif bir sistemin oluşturulması açısından son derece önemlidir. Modern iç kontrol uygulamaları kapsamında, bilgisayar destekli denetim teknikleri ve araçlarını yoğun kullanan, modern, sistem ve risk bazlı, proaktif denetiminin gereklerini yerine getiren, sürekli denetim yapılarını kuran ve kontrol öz değerlendirme uygulamalarını benimseyen, kurumun misyonunu ve genel hedeflerini başarması için riskleri karşılayan üst yönetim ve her düzeydeki personeli kurumun iç kontrol sürecine katılan bir iç kontrol organizasyonunun hayata geçirilmesi iç kontrolden beklenen faydanın maksimize edilmesi açısından önemli ve gereklidir. Böylece güçlü ve etkin işleyen bir iç kontrol yapısına sahip işletmelerde finansal kayıpların, suiistimallerin ve hilelerin olma olasılığı azalacak ve işletmelerin faaliyetlerini sağlıklı bir biçimde sürdürülmesi sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

- AKSOY, Tamer, (2007), "Basel II ve İç Kontrol", Ankara SMMM Odası Yayın No:53, Ankara, Ağustos.
- AKSOY, Tamer, (2005), "Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler Bağlamında İç Kontrol ve İç Kontrol Gerekliliği: Analitik Bir İnceleme", İSMMMO, Mali Çözüm Dergisi, Sayı 72.
- ALVIN, Arens A., , James K. Loebbecke, (1997), "Auditing: An Integrated Approach", Prentice-Hall Inc. Seventh Ed.
- ARI, Nihat, (2011) "Uluslararası İç Denetim Standartları Açısından Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanununun İncelenmesi ve Bir Uygulama", Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Muhasebe Denetimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.
- ARSLAN, Fahreddin, (2009) "İç Kontrol Sistemi ve Kamu İç Kontrol Standartları Sunumu", Kocaeli Üniversitesi İç Denetim Birimi.
- Bank for International Settlements Basel Committee on Banking Supervision, (1998) "Framework for Internal Control Systems in Banking", September, <http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>, (08.02.2012)
- BDDK, (2006) "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik", Resmi Gazete, 01.11.2006-26333.
- BLACKSTONE, William J. And Others (1994) "Bank Control and Audit", American Bankers Association Press, Washington D.C.
- BODNAR, George H., William S.Hopwood, (2003), "Accounting Information Systems", Prentice Hall, Eight Edition.
- CHORAFAS, Dimitris N. (2001) "Implementing and Auditing the Internal Control Systems", Palgrave Publications, New York-U.S.A.
- COOK, John W., Gary M. Winkle, (1980) "Auditing: Philosophy and Technique 2.Ed.", Houghton Mifflin Company, Boston, Aktaran: Aksoy; "Basel II ve İç Kontrol". COSO, "Enterprise Risk Management Integrated Framework Executive Summary", September 2004. COSO, "Internal Control Integrated Framework".
- ÇATIKKAŞ, Gürsu, (2011), "Aracı Kurumlarda Denetim Komitesi Uygulaması", Beta Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, Canan, (2001), "Toplam Kalite Yönetimi ve Kalite Güvence Sistemi (ISO 9000-2000 Revizyonu)", İlke Süreç, Uygulama, 2.Baskı, Beta Basım A.Ş., İstanbul.
- DOYRANGÖL, Nuran, (2002), "Sermaye Piyasası Aracı Kurumlarında Etkili Bir İç Kontrol Sistemi ve Denetim Fonksiyonu", Lebib Yalkın Matbaası, İstanbul.
- ELİTAŞ, Cemal, (2004), "Kontrol Önlem ve Yordamlarının İç Denetçi Açısından Rolü ve Önemi", İç Denetim Dergisi, Sayı:8.

- ERDOĞAN, Melih, (2005), Denetim, Maliye ve Hukuk Yayınları.
- ERYILMAZ, Aslı, (2009), "J-Sox, Amerikalı SOX'un Yerini Alır Mı?", s.1 http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/DeloitteMakaleleri/jsox%20_2_.pdf 04.02.2012.
- GELINAS, Ulric J., Jr.; Steve G. Sutton, (2002), Accounting Information Systems, Fifth Edition.
- GILES, Jill P., (1998), "Evidence on the Relation Between Audit Committee Characteristic and the Quality of Financial Reporting", PhD Tezi, Rutgers The State University of New Jersey.
- HODGETS, Richard M., (1999), Yönetim Teori, Süreç ve Uygulama (Çev: Canan Çetin, Esin Can Mutlu) Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., 2.Baskı, İstanbul.
- <http://intosai.connexcc-hosting.net/blueline/upload/1guicspubsece.pdf>, (10.02.2012), s.6, İntosai Kamu Kesimi İç Kontrol Standartları Rehberi, Baran Özeren (çev.), Sayıştay Yayınları, Ankara 2006.
- <http://www.bis.org/publ/bcbs40.pdf>, (28.01.2012).
- <http://www.coso.org/> sayfasından yararlanılmıştır.
- <http://www.ifac.org/> International Standard On Auditing 400 Risk Assesments and Internal Control
- <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/denter.htm> (02. 02.2012).
- <http://www.sayistay.gov.tr/yayin/yayinicerik/hiz04riskdenetimi.pdf>, (05.02. 2012).
- The American Institute of Certified Public Accountants, <http://www.aicpa.org/about/index.htm>. (04.02.2012).
- The American Accounting Association, <http://aaahq.org/about.cfm>. (04.02.2012)
- The Financial Executives Institute, <http://www.fei.org/about/us.cfm>. 12.02.2012 The Institute of Internal Auditors, http://www.theiia.org//iia/index.cfm?.doc_id=266
- International Monetary Fund (IMF), About the IMF, <http://www.imf.org/external/about.htm>, (12.02. 2012).
- International Monetary Fund (IMF), IMF Members' Quotas and Voting Power, and IMF Board of Governors, <http://www.imf.org/external/np/sec/members.htm#3>. (10.02. 2012)
- International Monetary Fund (IMF), (1999), The Role of Internal Control and Audit Systems in Supporting Central Bank Overnance and Transparency, July.
- KORKMAZ, Umut, (2007), "Kamuda İç Denetim", Bütçe Dünyası, Cilt 2, Sayı Bahar.
- LARSON, Kermit D., William W.PYLE, (1986), Financial Accounting, Third Edition, Richard D.IrwinInc.U.S.A.
- MACLATCHIE, Kevin P., (1997), Take Control, Journal of Property Management, (Ocak/Şubat).

- MOELLER, Robert R., (2007), "COSO Enterprise Risk Management", John Wiley&SonsInc, New Jersey .
- ÖZEREN, Baran, (2000), İç Denetim Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları, Sayıştay Yayınları, Araştırma/ İnceleme/ Çeviri Dizisi: 8, Ağustos.
- PEHLİVANLI, Davut, (2010), Modern İç Denetim Uygulamaları, Beta Yayınları, İstanbul.
- ROMNEY, Marshall B., Paul John Steinbart, (2003), Accounting Information Systems, Prentice Hall, Ninth Edition.
- ROOT, Stueven J., (1997), Internal Auditing Manual, Second Edition, Warren, Gorhamand Lamount Publ.Co., Boston, Bölüm 17.
- SALTIK, Nihal, (2007), İç Kontrol Standartları, T.C.Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü İç Kontrol Merkezi Uyumlaştırma Dairesi Yayınları, Uzman Raporları, Ankara.
- SMITH, L. Murphy, (1993), SAS 55 andThe Small Business Engagement (Statement of Accounting Standard 55- IncludesRelatedArticle), The CPA Journal, Ocak.
- SPK, "Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ'de Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ", Seri:X, No:23, Resmi Gazete, 27.07.2006-26241.
- ŞENSOY, Necdet, (1997), Amerika Birleşik Devletlerinde Muhasebe Mesleği, Meslek Örgütleri ve Muhasebe İlkeleri, Mödav Dergisi, Sayı 8, Ekim.
- TAYLOR, Donald H., (1988), Auditing: Integrated Concepts and Procedures, Fourth Edition, Jonh Wiley-Sonsinter Edit, New York.
- UZAY, Şaban, (1999), İşletmelerde İç Kontrol Sistemini İncelemenin Bağımsız Dış Denetim Karar Sürecindeki Yeri ve Türkiye'deki Denetim Firmalarına Yönelik Bir Araştırma, Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayın No: 132.
- UZUN, Ali Kamil, (2009), "Kamu Yönetiminde İç Kontrol ve İç Denetim Yaklaşımı", Denetişim Dergisi, Sayı 3.
- UZUN, Ali Kemal, «İşletmelerde İç Kontrol Sistemi», http://www.icdenetim.net/index.php?option=com_content&view=article&id=83:isletmelerde-ic-kontrol-sistemi&catid=34:ic-denetim&Itemid=18, 20.01.2012
- WILKINSON, Joseph W., Michael J. Cerullo, (1997), Accounting Information System, Essential Cencepts And Application, Thrial Edition, John Wiley&Sons. Inc.
- 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 24.12. 2003 tarihi ve 25326 sayılı Resmi Gazete.
- YURTSEVER, Gürdoğan, (2008), Bankacılığımızda İç Kontrol, Türkiye Bankalar Birliği, Yayın No:256, İstanbul.